

Presidentti Martti Ahtisaaren UKK-luento**Paasikivi-seuran kokous, Helsinki, 3. syyskuuta 2009**

Herra puheenjohtaja, arvoisat Paasikivi-Seuran jäsenet,

Tänään tulee kuluneeksi 109 vuotta Urho Kaleva Kekkonen syntymästä. Hänen kuolemastaankin on jo 23 vuotta. Urho Kekkonen pitkän presidenttikauden kansainvälisistä saavutuksista muistetaan parhaimmin Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin käynnistäminen ja myöhemmin sen pohjalle luodun ETYJ-järjestön perustaminen.

Viime vuosina maailma on muuttunut enemmän kuin luultavasti kukaan osasi arvioida runsaat kolme vuosikymmentä sitten. Olemme siirtyneet ”kylmän sodan” kaudesta uudenlaiseen kansainvälisen kilpailun kauteen, jossa on tärkeitä uusia osanottajia. Koko käsite ”suurvalta”, joka hallitsi kansainvälispoliittista ajattelua on nyt toisenlainen kuin muutama vuosikymmen sitten. Enää ei voimaa mitata vain armeijoiden miesmäärillä, panssarivaunujen lukumäärillä tai ei edes ydinaseiden lukumäärillä. Nyt suurpolitiikan keskeisiä välineitä ovat energiavirtojen hallitseminen ja kansainvälisten kauppaja- ja valuuttavirtojen ohjaaminen. Köyhät rahoittavat rikkaita, kuten Kiina Yhdysvaltoja ja entinen vailla kehitysnäkymiä ollut Intia on nousemassa todellisten suurvaltojen luokkaan. Maailmanpolitiikassa on tapahtunut suuri korttien uusjako. Sen keskelle on myös suomalaisten sopeuduttava.

Toinen suuri laadullinen muutos Suomen kannalta on se, että olemme nyt Euroopan Unionin jäsen. Pitkä läntisen taloudellisen integraation prosessi pohjoismaisine yhteisine työmarkkinoineen, EFTA-vaiheineen, EC-sopimuksineen ja monine muine välivaiheineen on päättynyt siihen, että Suomi on Euroopan muiden demokraattisten valtioiden rinnalla saman taloudellisen ja myös poliittisen yhteisön jäsen. Se on Suomen itsenäisyyden ajan suurin laadullinen muutos.

Meidän maassamme on tapana korostaa sitä, että suomalainen poliittinen kulttuuri – varsinkin ulkopoliittikan kulttuuri – on ennen muuta pragmaattista, käytännön läheistä. Laajoille teoreettisille pohdiskeluille ei silloin jää paljoakaan tilaa eivätkä monetkaan kansalaiset pidä sellaista edes tarpeellisena. Pääasia on, että kun johonkin uuteen asiaan on otettava kantaa, se tehdään ajallaan. Näin yleisiä, ohjaavia periaatteita on vähän ja tärkein niistä on kansallisen turvallisuuden varmistaminen.

Niin kauan kun Eurooppa – koko Eurooppa – oli lähinnä kansallisvaltioiden keskinäinen kilpakenttä tämä näkemys oli perusteltu. Se aika on tänään jo historiaa. Totta on nytkin, että periaatteista tärkein on kansallinen turvallisuus. Tänään se kenttä, joka tuohon turvallisuuteen vaikuttaa on verrattomasti laajempi kuin menneinä aikoina. Tämä kysymys

on noussut esille aivan viime viikkoina, kun meillä on väitely siitä, onko Suomi mukana sodassa Afganistanissa vai ei.

Sota on tänä päivänä moniselitteinen käsite. Aikaisemmin sillä tarkoitettiin vain kahden tai useamman valtion välistä konfliktia, jossa käytetään voimakeinoja. Ne määritelmät, joita eri konferensseissa on laadittu ja sopimuksin vahvistettu eivät enää useinkaan päde. Sanana ”sota”-käyttö on kärsinyt inflaation. Puhutaan sodasta korruptiota vastaan, sodasta köyhyyttä vastaan, sodasta terrorismia vastaan jne. Siksi on tarpeen määritellä selvästi mitä tarkoitetaan, kun sanotaan jonkin maan olevan sodassa. Asialla on sekä oikeudellinen että poliittinen puolensa, ja vielä semanttinenkin.

Se käsitteistä. Ne, jotka sanovat Suomen olevan sodan osapuoli Afganistanissa kutsuvat tätä kriisinhallintaoperaatiota sodaksi korostaakseen mielipidettään, jonka mukaan Suomen ei tulisi olla mukana koko operaatiossa. Eihän siellä puolusteta Suomea eikä suomalaisia, sanotaan. Eräät väittävät, että Suomi on mukana vain tehdäkseen Yhdysvalloille palveluksia. Toiset taas korostavat sitä, että kun kyseessä on selkeä YK:n turvallisuusneuvoston ja yleiskokouksen – siis kaikkien suurvaltojen lisäksi myös koko YK:n jäsenkunnan – yhteisesti hyväksymä operaatio emme toimi kenenkään turvallisuusneuvoston jäsenen puolesta, mutta emme liioin ketään vastaanakaan.

Minä katselen asiaa toisenlaisesta näkökulmasta. Afganistanissa taistellaan sellaisia sissijoukkoja vastaan, jotka eivät vain vaaranna oman kansansa turvallisuutta ja polje vain sen ihmisoikeuksia. Afganistan on tilanteessa, jossa suurta osaa maata hallitsevat terrorismia aseenaan käyttävät, huumekaupalla toimintansa rahoittavat ja laajaa rikollisuutta suosivat ryhmät. Eikä siinä kaikki. Afganistanissa löytyy turvapaikkoja ja koulutusleirejä sille kansainväliselle terrorismille, jonka tihutöitä on nähty New Yorkista Balille tai Nairobista Lontooseen. Samat sissit, jotka ovat polttaneet tyttökouluja ja uskonnollisiin syihin vedoten alistaneet muutoinkin niin naisia kuin miehiäkin mielivaltaansa havittelevat ylivaltaa Pakistanissa. Pakistan on eräs maailman väkirikkaimmista valtioista, jonka strateginen sijainti Intian ja Kiinan rajamailla on koko kansainvälisen vakauden kannalta avainasia. Pakistan on myös ydinasevaltio. Jos nämä hirmuhallintoon pyrkivät joukot saisivat haltuunsa ydinaseen edessä olisi mittaamattoman suuren katastrofin riski. Tässä on minun mielestäni tausta sille miksi parisataa suomalaista sotilasta yrittää auttaa neljäkymmentä muuta kansakuntaa Afganistanin olojen rauhoittamisessa. Siinä teemme palvelusta myös itsellemme ja lujitamme rauhaa ei vain Afganistanissa vaan paljon laajemmalti.

Suomalaiset ovat samassa rintamassa monien muiden YK:n jäsenmaiden ja Euroopan unionin jäsenmaiden joukkojen kanssa. Me osoitamme solidaarisuutta muille lähtien siitä, että jos me joskus tarvitsemme muiden solidaarisuutta meillä on oikeus sitä odottaa. Tämäkin on suomalaista pragmatismia. Se on myös osa suomalaista imagon rakentamista eli nykysuomeksi brändiä. Olemme mukana turvaamassa ihmisoikeuksia, estämässä kansainvälistä rikollisuutta ja huumekauppaa. Olemme myös mukana estämässä sellaista ydinaseiden leviämistä, jonka seuraukset saattaisivat olla tuhoisia missä hyvänsä päin maapalloa. Olemme myös hyvässä seurassa, jota ei tarvitse missään ujostella. Olemme

demokraattisten maiden yhteisessä rintamassa. Silläkin me rakennamme mielikuvaa maastamme.

Viime aikojen kansainvälinen kehitys on sisältänyt monia keskenään ristiriitaisia uria. Integraatiopolitiikassa on edistytty sillä Euroopan unioni on laajentunut merkittävästi. Kun Lissabonin sopimus astuu voimaan, toivottavasti jo lähikuukausina, voidaan myös hyvin perusteluin puhua integraation syvenemisestä. Silloin unioni saa sellaiset päätöksentekorakenteet, jotka tekevät mahdolliseksi nykyistä selkeämmän ja tehokkaamman toiminnan.

Ristiriidassa tämän myönteisen kehityksen kanssa on se, että unionin laajeneminen on tuonut mukanaan hankalia lieveilmiöitä. Eräät maat tekivät sankarillisia ponnistuksia täyttääkseen jäsenyyden kriteerit. Rimaa hipoen ne selviytyivät mukaan. Mutta heti kun jäsenyys oli tosiasia, alkoi tinkiminen jäsenyyden ehdoista. Eräs kaikkein hankalimpia kysymyksiä on leväperäinen suhtautuminen kansainväliseen järjestäytyneeseen rikollisuuteen ja laajaan korrupioon. Euroopan unionilla on täysi työ siivota talliaan jo nyt, sillä korruptio ja järjestäytynyt rikollisuus ei ole sille mikään tuntematon ilmiö. Vielä pahemmaksi käy tilanne jos eräät uudet jäsenet eivät edes yritä suitsia tällaisia ilmiöitä.

Rikollisuus on pahimmillaan siellä, missä toiveet paremmasta tulevaisuudesta ovat heikoimmillaan. Kun toiveet ovat olleet epärealistisia ja niissä on petytty syy pyritään vierittämään muille. Joskus meidän täytyy – ollaksemme rehellisiä – ottaa omaksemme osasyllisyys pettymyksiin. Niin kauan kun rautaesirippu erotti itäisen Euroopan läntisestä oli tavallista, että lännessä vaadittiin itäisen Euroopan asukkaille laajempia vapausoikeuksia, mukaan lukien maasta muuttaminen ja ulkomailla opiskeleminen.

Nyt on syntynyt kokonaan uusi tilanne ja se on varsin kummallinen. European Council on Foreign Relations, joka perustettiin vuonna 2007, ja jonka jäseniin kuuluu pitkälti toista sataa entistä ja nykyistä kansainvälisen politiikan vaikuttajaa tai analyytikkoa on kesäkuussa julkaisemassaan raportissa todennut asiasta tämän vapaasti käännettynä:

Euroopan Unionin laajentuminen on yhdistänyt suurimman osan Eurooppaa, mutta sen mukana on myös rakennettu Euroopan historian korkein viisumimuuri. Ukrainan ja Moldovan kansalaiset saattoivat vierailta Puolassa, Liettuassa tai Unkarissa ilman viisumia. Mutta kun nämä maat liittyivät Schengen-alueeseen ne alkoivat vaatia viisumia itäisiltä naapureiltaan. Tänä päivänä mikään ei rasita yhtä suuressa määrin EU:n arvovaltaa näissä maissa kuin EU:n viisumipolitiikka.

Viisumipolitiikka ei ole ainoa asia, missä Euroopan unioni on toiminut hapuillen ja omat pitkän aikavälin etunsa vaarantaen. Toisen esimerkin siitä tarjoaa yhteinen energiapolitiikka tai oikeammin sen puuttuminen. Monille läntisen Euroopan maille maakaasu on keskeisen tärkeä energian lähde. Kun sen tuotanto EU:n sisällä alkaa ehtyä riippuvuus ulkopuolisista lähteistä kasvaa. Lähteitä on monia aina Pohjois- ja Länsi-Afrikasta Siperiaan ja Jäämerelle saakka. Euroopan Unionin yhtenäisyydelle olisi ensiarvoisen tärkeää, että saataisiin aikaan koko unionin ja kaikkien sen jäsenten kannalta hyväksyttäviä yhteisiä ratkaisuja. Nyt olemme kaukana siitä. Keskenään kilpailevat

kaasuputkihankkeet, joihin EU-maita osallistuu erilaisina yhdistelminä ovat sekä taloudellisesti pulmallisia että poliittisesti räjähdyksalttiita. Ulkopuoliset valtiot voivat käyttää hyväkseen milloin asemaansa kaasun tuottajina, milloin kauttakulkumaina omien poliittisten tavoitteidensa ajamisessa.

Mitä suurempi jonkun EU-maan kaasun tuontitarve on, sitä heikompi on sen kansainvälinen neuvotteluasema. Jos EU-maat voisivat sopia yhteisestä energiapolitiikasta se edistäisi keskinäiseen luottamukseen ja yhteiseen etuun perustuvia suhteita myös EU:n ja Venäjän sekä muiden kaasun toimittaja- tai välittäjämaiden kesken. Yhteiset edut rakentavat luottamusta. Silloin aiheettomat epäluulotkin hälvenevät.

Viime kuussa tuli kuluneeksi vuosi siitä, kun Euroopassa viimeksi ratkaistiin valtioiden välisiä ongelmia voimakeinoin. Se, mitä todella tapahtui on edelleen kiistanalaista. Lopputulos on kuitenkin se, että kahden ETYJ-maan välinen raja on piirretty uudelleen, ei rauhanomaisesti sopimalla, kuten vuonna 1975 Helsingissä allekirjoitettu ETYK:n päätösasiakirja olisi edellyttänyt, vaan sotilaallisin keinoin. Se on vakava ennakkotapaus Euroopan uusimmassa historiassa. Se on myös muistutus siitä, että vielä ei tässä maanosassa olla siirrytty sellaiseen konfliktien hallintaan valtioiden välisissä suhteissa, mikä on ollut koko toisen maailmansodan jälkeinen tavoite. Kaikesta tästä huolimatta on hyvä muistaa, että yksikään ETYJ:n jäsenmaista ei ole sanoutunut irti niistä periaatteista, joista Helsingissä sovittiin elokuussa 1975. Niihin kuuluu alueellisen koskemattomuuden lisäksi myös jokaisen jäsenvaltion oikeus liittyä tai olla liittymättä sotilaalliseen liittokuntaan tai olla puolueeton.

Hyvästä syystä voimme sanoa, että viime elokuun tapahtumat ovat olleet suuri poikkeus viime vuosikymmenien poliittisessa historiassa. Aseellisia konflikteja on ollut, ja niitä on nytkin, mutta ne ovat eräiden valtioiden sisäisiä pikemminkin kuin niiden välisiä. Kaikki sissiliikkeet eivät ole vielä laskeneet aseitaan Euroopassakaan. Se on vakava muistutus siitä miten tärkeää on kriisien rauhanomainen sovittelu ja jo puhjenneiden kriisien määrätietoinen hallinta.

Konflikti, jota on yritetty ratkaista toisen maailmansodan jälkeisistä vuosista saakka ja joka edelleen myrkyttää kansainvälistä ilmapiiriä on Israelin ja palestiinalaisten suhde. Se säteilee levottomuutta ja kriisejä, se luo edellytykset terrorismille ja autoritaarisille hallituksille aina Välimereltä Himalajalle. Se on osatekijänä sekä Afganistanin että Irakin kriiseissä ja sen vaikutukset ulottuvat epäsuorina aina Arabian niemimaalle ja Pakistaniin saakka. Avainkysymys on siinä, että israelilaiset ja palestiinalaiset voisivat löytää kiistoihinsa ratkaisun, joka rauhoittaisi vuosikymmeniä kestäneen epäluulon ja vihan ilmapiirin. Kaikki ne, jotka ovat avuksi tämän konfliktin ratkaisussa ovat todella maailmanrauhan rakentajia.

Tällaisten ongelmien ratkaisussa YK:n turvallisuusneuvostolla on avainasema. Suomi pyrkii tuon neuvoston vaihtuvaksi jäseneksi voidakseen myötävaikuttaa myös edellä kuvatun kriisivyyhdin ratkaisuun. Mutta samaan aikaan kun Suomi pyrkii kansainvälisellä näyttämöllä aitiopaikalle se aikoo supistaa sekä kehitysapuaan että rajoittaa osallistumistaan sotilaalliseen kriisien hallintaan. Me tavoittelemme aitiopaikkaa, mutta

olemme valmiita maksamaan siitä vain kolmannen parven lipun hinnan. Se ei tule olemaan helppoa.

Tässä levottomassa maailmassa on sittenkin hyvä olla suomalainen. Suhteemme kaikkiin naapureihimme niin idässä kuin lännessäkin, eteläistä naapuriamme unohtamatta, ovat tuskin koskaan olleet paremmat kuin nyt. Tähän suotuisaan tilanteeseen on päästy monien vaiheiden kautta. ”Kylmän sodan” päättymisen on muuttanut olennaisella tavalla näkemyksiä turvallisuuspolitiikasta. Enää ei itäinen naapurimme koe rooliaan kilpailevan yhteiskuntajärjestelmän airueeksi. Päinvastoin, se hyväksyi jo vuonna 1990 Pariisin ETYK-kokouksessa demokratian ja yksityiseen yritteliäisyyteen kuuluvat periaatteet oman järjestelmänsä kulmakiviksi. Totta on, että sen tapa toteuttaa näitä periaatteita poikkeaa siitä mallista, minkä me olemme omaksuneet. Emmekä vain me vaan Euroopan Unionin jäsenet yhdessä. Tämä ei kuitenkaan ole esteenä hyvälle yhteistoiminnalle

Suomen jäsenyys Euroopan Unionissa on muuttanut olennaisella tavalla sekä taloudellista että poliittista asemaamme Euroopassa ja se koskee myös maamme turvallisuuspoliittista asemaa. Olemme mukana lähes kaikissa niissä läntisten demokratioiden yhteistoimintajärjestöissä, joissa kaltaisemme maat voivat olla jäseniä. Keskustelu siitä liittyisimmekö jonain päivänä myös NATO:on jatkuu vilkkaana, mutta yhteistä näkemystä ei tästä asiasta näytä syntyvän. Eräät keskusteluun osallistuneet ovat olleet huolissaan siitä, että jos Suomi liittyisi NATO:on se menettäisi uskottavuutensa toimia tasapuolisena välittäjänä tai jopa sillanrakentajana kansainvälisissä kriiseissä. Kun muistamme miten aktiivinen toimija tällä alalla on naapurimme Norja tai meiltä katsoen etäisempi Kanada ei näytä siltä, että liittoutuminen olisi tänä päivänä mikään este rauhan rakentamiseen. Eikä ihme, sillä jos ajattelemme sitä miten NATO tänään toimii niin voimme syystä todeta, että se on muuttunut perin pohjin sitten ”kylmän sodan”.

Painopiste ei enää ole yhteisessä puolustuksessa vaan yhteisessä kriisinhallinnassa. Yksi hyvä esimerkki sen muutoksesta on sen toiminta YK:n turvallisuusneuvoston hyväksymissä operaatioissa, joista ajankohtaisin on Afganistan, operaatio, johon Suomikin osallistuu.

Tämä aika on kansainvälisissä suhteissa murroksen aikaa. Ajankohtainen globaali talouskriisi ei päätyttyäkään mene ohi jälkiä jättämättä. Rakenteelliset muutokset, joista meillä nyt paljon puhutaan eivät suinkaan rajoitu omaan maahamme. Vastaavanlaisia ja jopa paljon radikaalimpia muutoksia tarvitaan sangen monessa maassa, myös monessa Euroopan maassa. Se merkitsee myös sitä, että poliittiset kansainväliset voimasuhteet muuttuvat. Olisi houkuttelevaa ajatella, että sellaiset muutokset tuovat tullessaan entistä tasapainoisemman ja oikeudenmukaisemman maailman. Mutta käykö todella niin, voittaako järki? Kyllä se voittaakin voi jos vain käytämme sitä, kunhan vain hoidamme omat asiamme niin, että emme ole osa ongelmia vaan osa niiden ratkaisua.